

YHTEISKUNTAOPIN KOE 14.3.2018 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Yhteiskuntaopin kokeessa keskeisinä arvioinnin perusteina ovat opetussuunnitelmien mukaisten sisältöjen, ajattelutapojen ja taitojen hallinta sekä yhteiskuntaopin keskeisten käsitteiden asianmukainen ja täsmällinen käyttö. Arvioinnin kohteena on myös kokelaan kyky tulkita ja arvioida kriittisesti yhteiskunnallisia ilmiöitä kuvaavaa informaatiota, tehdä niistä itsenäisiä päätelmiä sekä vertailla yhteiskunnallisia ilmiöitä koskevia tulkintoja ja ottaa niihin perustellusti kantaa. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota myös esitystapaan; vastauksen tehtävänannon mukaisuuteen, rajaukseen ja argumentaation selkeyteen.

Vastauksista käy ilmi, että kokelas ymmärtää yhteiskunnan rakenteen ja toiminnan historiallisesti kerrostuneena ja muotoutuneena kokonaisuutena. Hän tuntee suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisen, poliittisen, taloudellisen ja oikeudellisen rakenteen sekä niihin liittyvät keskeiset teoriat ja käsitteet ja osaa liittää tarkasteltavat ilmiöt laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä. Myös suomalainen yhteiskunta osataan sijoittaa kansainväliseen ja globaaliin yhteyteensä, johon kuuluu osana jäsenyys Euroopan unionissa ja sen vaikutukset. Kokelas osaa operoida yhteiskuntaopin keskeisillä käsitteillä, joita ovat valta, vaikuttaminen, vastuun ja oikeudenmukaisuuden käsitteet, talouden toiminnan perusmekanismit ja termit sekä julkista vallankäyttöä ja oikeusjärjestelmän toimintaa ohjaavat periaatteet.

Aineistotehtävissä hän osaa tulkita, hyödyntää ja arvioida yhteiskuntaa ja talouden toimintaa koskevia erilaisia aineistoja, kuten tekstejä, kuvia, videoita, karttoja, diagrammeja, kaavioita ja tilastoja asianmukaisesti ja kriittisesti. Pohdintatehtävissä ja tiedollisia ristiriitoja sisältävissä tehtävissä kokelas osoittaa ymmärtävänsä yhteiskuntaa koskevaan tietoon sisältyvän teoreettisuuden ja tulkinnallisuuden sekä syy-yhteyksien monitahoisuuden ja kompleksisuuden. Hän osaa muodostaa itselleen perustellun näkemyksen ristiriitaisista ja arvosidonnaisista yhteiskunnallisista ja taloudellisista kysymyksistä. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota kokelaan valmiuteen rakentaa tiedoistaan jäsenyntyä kokonaisuuksia, kykyä erottaa olennainen ja epäolennainen tieto toisistaan sekä kykyä hyödyntää vastauksessa ajankohtaista tietoa.

Alla oleva taulukko on tarkoitettu arvostelutyön avuksi, ja se ottaa erityisesti esiin myös taitotavoitteisiin liittyvät vastausten ulottuvuudet. Sarakkeissa esitetyt kuvaukset ovat esimerkinomaisia.

Tehtäväkohtaisissa hyvän vastauksen piirteissä arvostelukriteerit on annettu kaksiporraisesti eli hyvälle ja kiitettävälle vastauksille. **20 pisteen tehtävissä hyvät vastaukset ovat 7–13 pistettä ja kiitettävät 14–20 pistettä, 30 pisteen tehtävissä vastaavasti 11–20 ja 21–30 pistettä.**

	0	Tyydyttävä	Hyvä	Kiitettävä
<i>Tietojen oikeellisuus ja olennaisuus; käsitteellinen täsmällisyys</i>	Ei lainkaan tehtävässä edellytettyä tietoa. Tehtävä on ymmärretty virheellisesti.	Niukkasisältöinen tai sisältää paljolti epäolennaisuuksia. Käsitteiden kovin puutteellista hallintaa. Vastaa vain osittain tehtävään.	Verraten täsmällistä ja tehtävään hyvin kohdentuvaa tietoa. Käsitteiden hyvää hallintaa.	Täsmällistä tietojen ja käsitteiden hallintaa. Olennaisia ja aiheen kannalta mielekkäästi rajattuja tietoja.
<i>Analyttisyys, loogisuus, perustelevuus</i>	Jäsentymätön, sekava. Väitteet vailla perustelua.	Niukasti perusteita esitetyille väitteille. Heikosti erittelevää aiheen tarkastelua. Luettelomainen tai epäselvä rakenne.	Väitteille verraten hyviä perusteluja. Aiheen tarkastelu johdonmukainen, vaikka paikoitellen puutteita. Joiltakin osin analyttinen.	Hyvin analyttinen yleisote. Väitteillä hyvät perustelut ja aiheen tarkastelu johdonmukaista ja argumentoivaa.
<i>Kriittisyys, moniperspektiivisyys, kyky arvioida ja soveltaa tietoja</i>	Ei minkäänlaisia (lähde)kriittisiä huomioita eikä järkiperustaista tietojen arviointia tai soveltamista. Ei merkkejä eri tulkintojen tai vaihtoehtojen pohdintakyvystä.	Heikkoja merkkejä lähdekriittisyydestä. Joitain satunnaisia heikkoja merkkejä eri näkökulmien ja tulkinnallisuuden pohdinnasta. Kyky soveltaa tietoja on heikosti havaittava.	Paikoitellen hyvää (lähde)kriittistä pohdintaa ja hyviä tulkintoja. Joitain hyviä esimerkkejä moniperspektiivistä otetta edustavasta ajattelusta. Joitain merkkejä tietojen arviointikyvystä ja soveltamiskyvystä.	Terävä ja oivaltava (lähde)kriittinen ote. Moniperspektiivistä punnittua pohdintaa. Tietojen arviointia ja soveltamista monin paikoin.

1. Kansalaisuus (20 p.)

1.1. (10 p.)

Vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä, mitä kansalaisuudella tarkoitetaan. Kansalaisuus on jonkin valtion jäsenyys, joka tuo mukanaan sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Hyvässä vastauksessa mainitaan joitain Suomen kansalaisen oikeuksia, esimerkiksi yhdenvertaisuus, kansalaisvapaudet, sosiaaliset perusoikeudet ja äänioikeus sekä velvollisuuksia, kuten oppivelvollisuus, todistamisvelvollisuus ja veronmaksuvelvollisuus. Vastauksessa kerrotaan, että Suomen kansalaisuuden voi saada syntymän, hakemuksen eli kansalaistamisen tai ilmoituksen perusteella.

Kiitettävässä vastauksessa kansalaisen oikeuksia ja velvollisuuksia mainitaan useampia tai niitä pohditaan analyttisemmin. Eri tavoista saada Suomen kansalaisuus annetaan joitakin

esimerkkejä. Syntymän perusteella kansalaisuuden saa esimerkiksi siinä tapauksessa, jos lapsen äiti on Suomen kansalainen tai jos lapsi otetaan ottolapseksi ja ainakin toinen ottovanhemmista on Suomen kansalainen.

1.2. (10 p.)

Vastauksessa mainitaan useita erilaisia EU-kansalaisuuteen liittyviä etuja, esimerkiksi vapaa liikkuvuus, ystävä- ja tuttavapiirin laajentuminen, opiskelu- ja työmahdollisuuksien avautuminen muissa EU-maissa, Suomen poliittisen painoarvon lisääntyminen, kun toiminta tapahtuu yhteistyössä muiden kanssa, kulttuurisen vuorovaikutuksen lisääntyminen, mahdollisuuksien lisääntyminen niin talouden kuin kulttuurin alalla vuorovaikutuksen lisääntymisen myötä, matkailun helpottuminen yhteisen valuutan ansiosta.

Kriittisiä huomioita voidaan tuoda esiin tarkastelemalla vastauksessa esimerkiksi ns. demokratiavajetta, eli että kansalaiset voivat vaikuttaa suoraan ainoastaan EU-parlamentin valintaan. EU-hallinto myös koetaan byrokraattisena ja kaukaisena, ja työ- ja opiskelumahdollisuuksien avautuminen EU:ssa koskettaa kuitenkin vain harvoja. Suomella pienenä maana on vähän painoarvoa EU-tason päätöksenteossa, vapaa liikkuvuus ja työnteon mahdollisuudet ovat toisaalta tuoneet paljon (vieras)työvoimaa toisiin maihin, toisaalta taas työikäisen väestön muutto pois maasta vaikuttaa lähtömaiden talouteen ja kehitykseen negatiivisesti.

Kiitettävässä vastauksessa on huomioitu haastatteluvastausten ajankohta ja tilanneyhteys.

2. Suomalaispankkien myöntämät asuntolainat (20 p.)

Hyvässä vastauksessa tuodaan esille, että lainan korko koostuu viitekorosta ja asiakaskohtaisesta korkomarginaalista. Korkojen taso määräytyy yleisen taloustilanteen ja Euroopan keskuspankin EKP:n määrittämän korkotason mukaan. Viitekorko määräytyy markkinakorkojen, esim. euribor-korkojen, mukaan. Asiakaskohtainen korkomarginaali neuvotellaan pankin kanssa, ja se vaihtelee esimerkiksi asiakkaan taloustilanteen mukaan.

Kiitettävässä vastauksessa selitetään lähemmin korkojen vaihtelun syitä: yleinen korkotaso laskee laskusuhdanteessa ja nousee noususuhdanteessa. Inflaation kiihtyessä EKP nostaa korkojaan, mikä näkyy asuntolainojen korkojen nousuna. Euribor-korkojen lisäksi pankeilla on omia viitekorkoja. Lainan voi saada kiinteäkorkoisena, jolloin korko pysyy vakiona määräajan. Pankin kanssa sovittu korkotyyppi vaikuttaa koron suuruuteen. Pankit kilpailevat usein korkomarginaaleilla ja houkuttelevat asiakkaita pienillä marginaaleilla. Asiakkaan taloustilanne, kuten tulotaso, säästöt ja vakuudet, saattaa vaikuttaa siihen, millaista korkoa pankki on halukas tarjoamaan lainalle.

3. Euroopan unionin budjetti (20 p.)

Hyvästä vastauksesta käy ilmi, että kokelas tuntee EU:n budjetin valmistelun pääpiirteissään: komissio tekee esityksen budjetiksi ja EU:n neuvosto ja Euroopan parlamentti hyväksyvät sen. Budjetti on yleensä noin prosentin luokkaa jäsenmaiden yhteenlasketusta BKT:sta. Se rahoitetaan suurimmaksi osaksi EU:n jäsenvaltioilta perittävillä maksuilla, jotka perustuvat

valtioiden bruttokansantuotteeseen. Siten varakkaat jäsenmaat maksavat enemmän kuin köyhemmät. Ne ovat siis ns. nettomaksajia, eli ne maksavat enemmän kuin saavat. Köyhempien jäsenmaiden tilanne on päinvastainen. Ne saavat erilaisia EU-tukia enemmän kuin maksavat jäsenmaksua. Kokelas antaa jonkin esimerkin EU-tukien käytöstä jäsenmaiden rakenteellisen kehityksen edistämiseen.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas kuvaa täsmällisemmin EU:n tukijärjestelmää ja selittää tarkemmin, kuinka se suosii köyhiä jäsenvaltioita esimerkiksi maatalous- ja rakennetukien muodossa. Kokelas voi myös käsitellä tarkemmin budjetin määrään liittyviä reunaehtoja (enintään 1,24 % jäsenvaltioiden yhteenlasketusta BKT:sta) ja mainita jäsenmaksujen lisäksi muita EU:n tulonlähteitä, joita ovat esim. EU:n ulkorajoilla perittävät tullit ja erilaiset maataloustuotannosta perittävät maksut.

4. Työttömyysaste eri ikäryhmissä (20 p.)

4.1. (8 p.)

Vastauksessa työttömyysasteen muutoksia on kuvailtu keskeisiltä osin. Kaikkien ikäryhmien työttömyysaste nousi 1990-luvun alussa ja laski sitten asteittain noin vuoteen 2008 asti. Poikkeuksena oli 15–24-vuotiaiden ikäryhmä, jossa oli pieni työttömyyden nousuvaihe myös 2000-luvun alussa. Juuri 15–24-vuotiaiden työttömyys on ollut korkein eri ikäryhmistä, muut ikäryhmät sijoittuvat suhteellisen lähelle, tosin 55–64-vuotiaiden työttömyys oli 1990-luvulla pitkään korkeampi kuin 25–54-vuotiaiden. Suurimmat vaihtelut työttömyysasteessa ovat tänä aikana olleet nuorimmassa ja vanhimmassa ikäryhmässä.

4.2. (12 p.)

Hyvässä vastauksessa on tarkasteltu joitakin työttömyysasteen vaihteluiden taustalla olevia tekijöitä. Kuvion osoittamana aikana nämä tekijät liittyivät 1990-luvun alun lamaan, sen jälkeiseen vahvaan talouskasvuun sekä talouden taantumiaan vuoden 2008 jälkeen. Työttömyys lisääntyi kaikissa ikäryhmissä 1990-luvun lamassa, jolloin etenkin yli 55-vuotiaita päätyi työttömiksi suhteellisen paljon. Heidän työttömyytensä kasvoi vielä vuosien ajan, kun muissa ikäryhmissä työttömyys jo laski.

Kiitettävässä vastauksessa työttömyysasteen vaihteluiden takana olevia tekijöitä on tarkasteltu laajemmin ja analyttisemmin. Esimerkiksi iäkkäitä työntekijöitä irtisanottiin talouden rakennemuutoksessa helpommin kuin keski-ikäisiä, sillä heidän osaamistaan ei katsottu voitavan hyödyntää. Sittemmin heidän työttömyysasteensa on ollut muun aikuisväestön kanssa samalla tasolla, mikä on seurausta määrätietoisesta pyrkimyksestä pitää iäkkäät työntekijät työelämässä aiempaa pitempään esimerkiksi osa-aikajärjestelyillä. 15–24-vuotiaiden pääsyä työelämään jarruttaa heidän vähäinen työkokemuksensa, siksi heidän työttömyysasteensa on ollut muita korkeampi. Heitä toisaalta palkataan helposti lyhyt- ja osa-aikaisiin työtehtäviin, ja heidän työttömyysasteensa vaihtelee muita ikäryhmiä jyrkemmin.

5. Omaisuuden jako (20 p.)

Hyvässä vastauksessa tulee käydä ilmi asiaan liittyvien juridisten käsitteiden tuntemus (kuten kuolinpesä, perunkirjoitus ja tasinko). Vastauksessa täytyy myös kertoa lesken asemasta, osituksesta ja perinnönjaosta (testamentti). Perinnönjaon käsittelyssä tulee ottaa huomioon vapaa osa ja rintaperillisten lakiosa.

Kiitettävässä vastauksessa tehtävän tematiikkaa käsitellään tarkemmin. Elleivät lapset vaadi lakiosaansa, koko omaisuus menee leskelle. Kiitettävässä vastauksessa tehtävään liittyvä laskuosuus tulee olla oikein suoritettu. On myös muistettava, että kuolinpesää varakkaamman lesken varallisuudesta ei tarvitse maksaa tasinkoa.

6. Rikoksen määräytyminen (20 p.)

Hyvässä vastauksessa rikos on kuvattu teoksi, joka laissa määritellään rangaistavaksi. Vastauksessa voidaan tuoda esiin eri rikosten tunnusmerkistöä. On kuitenkin seikkoja, jotka vaikuttavat rangaistuksen määräämiseen, kuten hätävarjelutilanteet tai henkilön syyntakeettomuuteen liittyvät seikat.

Kiitettävässä vastauksessa voidaan käsitellä syyntakeettomuuteen tarkemmin vaikuttavia tekijöitä, kuten ikää ja vajaavaltaisuutta. Vastauksen piiriin kuuluvat myös rikoksen vanheminen ja syyttäjän harkintaoikeus.

7. Kotitalouksien kulutusmenot (30 p.)

7.1. (4 p.)

Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan osuus yksityisistä kulutusmenoista on ajanjaksolla vähentynyt yli kolmanneksella ja asumisen osuus menoista on kasvanut puolella. Virkistykseen, kulttuurin ja koulutuksen meno-osuus on hivenen suurentunut, sisustuksen ja vaatetuksen taas pienentynyt. Muilta osin kulutusmenojen osuudet ovat pysyneet lähes ennallaan.

7.2. (10 p.)

Hyvässä vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä, että kuvion esittämät muutokset eivät ole absoluuttisia vaan suhteellisia. Yleisen elintason nousun myötä ihmisille on jäänyt enemmän rahaa kulutukseen, minkä vuoksi perustarpeisiin, kuten elintarvikkeisiin, käytettyjen varojen osuus on pienentynyt. Asumismenojen osuuden kasvu selittyy useilla tekijöillä: ihmiset asuvat isommissa ja kalliimmissa asunnoissa, ja vuokra-asuntomarkkinoilla on niukasti kilpailua.

Kiitettävässä vastauksessa muutoksia on pohdittu tarkemmin. Asumismenojen osuus hypähti ylöspäin 1990-luvun alussa, kun laman myötä monet joutuivat työttömäksi ja asumismenot kasvoivat suhteessa tuloihin työttömyyden ja nousseen korkotason vuoksi. Muissa menoryhmissä muutokset ovat olleet prosenttiyksiköissä pieniä, vaikkakin suhteellisesti suuria. Vaatetuksen ja sisustuksen osuuden pienentyminen selittyy osin tuotteiden hintojen halpenemisella, virkistykseen ja koulutuksen osuuden kasvu taas elämäntavan muutoksilla.

7.3. (16 p.)

Hyvässä vastauksessa käy ilmi, että mainituilla kotitaloustyypeillä on yleensä erilainen tulo-taso, ja koska tietyt kulutuskohteet (ruoka, asuminen) ovat välttämättömiä, niiden osuus kulutusmenoista vaihtelee erityyppisissä kotitalouksissa. Hyvässä vastauksessa pohditaan myös esimerkiksi ikään liittyviä kotitalouksien kulutustarpeiden eroja (mm. eläkeläisten ja lapsiperheiden terveysmenot).

Kiitettävässä vastauksessa pohditaan eri elämänvaiheille tyypillisten kulutusmenojen eroja. Ne liittyvät mm. asumiseen (nuorten kodinperustamismenot), ajankäyttöön (erilaiset mahdollisuudet matkustaa ja kuluttaa ravintola- yms. palveluja) ja ihmisten asemaan työelämässä (esim. kouluttautumiseen liittyvät menot). Vastauksessa voidaan myös pohtia, että yhden henkilön kotitaloudessa eräät meno-osuudet (asuminen, ruoka) ovat helposti suuremmat kuin monihenkisessä kotitaloudessa, koska esim. asunnon koko ja asumismenot eivät kasva lineaarisesti kotitalouden henkilöluvun mukaan.

8. Eurovaaliehdokkaiden näkemykset Euroopan unionin ulkopolitiikasta ja roolista maailmanpolitiikassa (30 p.)

8.1. (6 p.)

Vihreät, kokoomus, ruotsalainen kansanpuolue (RKP) ja sosiaalidemokraatit (SDP) kannattavat vahvasti sitä, että kehitetään Euroopan unionin yhteistä ulkopolitiikkaa. Sen sijaan keskusta, kristillisdemokraatit ja vasemmistoliitto epäröivät tällaista kehitystä, vaikka eivät torju ajatusta täysin. Suurista vakiintuneista puolueista perussuomalaiset epäröi eniten, mutta täysin kielteisiä ovat pienemmät puolueet, jotka muutenkin usein vastustavat vallitsevaa järjestelmää.

Hyvässä vastauksessa vaalikyselyä tulkitaan loogisesti ja annetaan joitakin selityksiä valta-puolueiden näkemyksiin. Vihreät katsovat, että kansainväliset ympäristöasiat voi hoitaa paremmin yhtenäisellä eurooppalaisella ulkopolitiikalla. Sosiaalidemokraatit ovat pitkään puhuneet kansainvälisen solidaarisuuden puolesta, ja kokoomus ja RKP ovat kauan tukeneet Euroopan yhteistä talous- ja turvallisuuspolitiikkaa. Perussuomalaiset sen sijaan tukee itsenäisyyden linjaa ja vastustaa syvenevää eurooppalaista yhteistyötä.

Kiitettävässä vastauksessa analysoidaan puolueiden kantoja tarkemmin. Vastauksessa mainitaan, että ääri-vasemmistolaiset suhtautuvat kriittisimmin syvenevään eurooppalaiseen yhteistyöhön. Tämä johtuu ilmeisesti siitä, että ääri-vasemmistoa kannattavien mielestä johtavat tahot EU:ssa ovat oikeistolaisia ja konservatiiveja.

8.2. (12 p.)

Ulkoasianministeriön raportti korostaa, että uudet globaalit valtasuhteet ja suuret kansainväliset ongelmat vaativat Euroopan unionilta yhtenäisempää ulkopolitiikkaa. Myös tutkija painottaa, että EU:lta tarvittaisiin vahvempaa ulkopolitiikkaa. Hän kuitenkin korostaa, että unionin sisäiset poliittiset ja rakenteelliset kiistat päinvastoin heikentävät EU:n ulkopoliittista roolia. Tyydyttävässä vastauksessa kokelas osoittaa ymmärtävänsä, että ulkoasianministeriö edustaa Suomen virallista kantaa ja että tutkija voi tehdä kriittisempiä tulkintoja.

Kiitettävässä vastauksessa tämä lähdekriittinen vertailu syventyy ja lähteiden eroja pohditaan syvällisemmin. Ministeriön raportin mukaan unionilla on jo valmiuksia yhtenäisen ulkopolitiikan kehittämiseen, mutta tutkijan tulkinnan mukaan on olemassa suuri riski, että EU ei jatkossa pysty saamaan riittävästi vaikutusvaltaa kansainvälisellä näyttämöllä.

8.3. (12 p.)

Lissabonin sopimuksen (2007) myötä unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan koordinointi on vahvistunut. Perustettiin uusi ulkosuhdehallinto, jonka tehtävä on edustaa EU:n yhtenäistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa (YUTP).

Hyvässä vastauksessa todetaan esimerkiksi, että YUTP:lla on pitkä historia ja että tarve sille on kasvanut monien vaikeiden kansainvälisten konfliktien myötä (esimerkiksi Balkan-kriisit 1990-luvulla). Yhdysvallat on kritisoinut kauan, ettei unionilla ole ollut ”yhtä puhelinnumeroa”. Vastauksessa kuvaillaan myös uuden ulkosuhdehallinnon rakennetta, varsinkin EU:n ulkoasioiden korkea edustaja (”ulkoministeri”) mainitaan. Tyydyttävässä vastauksessa tehdään myös jonkinlainen arvio siitä, miten YUTP on onnistunut. Lähialueiden kriisit, kuten Krimin ja Syyrian tilanne, ovat edelleen olleet vaikeita ratkaista, ja myös pakolaispolitiikka on ollut EU:lle erittäin vaikea asia. Toisaalta diplomaattiset edustajistot ympäri maailmaa luovat EU:lle näkyvyyttä ja vaikutusvaltaa.

Kiitettävässä vastauksessa annetaan monipuolisempi kuva YUTP:n vaikeuksista. Esimerkiksi unionin sisäiset valtasuhteet (ulkosuhdehallinnon ja komission suhteet, unionin neuvoston sisäiset eroavat mielipiteet, EU:n NATO-jäsenten rooli jne). Vastauksessa annetaan myös monipuolisempi kuva YUTP:n saavutuksista ja työnkuvasta, kuten kehitysyhteistyöstä, kansainvälisestä ympäristöpolitiikasta ja terrorismin vastaisesta työstä.

9. Välitön ja välillinen demokratia (30 p.)

9.1. (6 p.)

Vastauksessa demokratia on määritelty asianmukaisesti kansanvaltaan perustuvaksi valtiojärjestykseksi tai hallitusmuodoksi, jonka perusajatuksena on, että hallintovalta toteuttaa kansan tahtoa. Vapaat vaalit, poliittiset kansalaisoikeudet ja ihmisoikeudet toteutuvat demokratiassa.

9.2. (12 p.)

Hyvässä vastauksessa on määritelty suora ja edustuksellinen demokratia ja tarkasteltu niiden menettelytavan eroja. Suoralla demokratialla tarkoitetaan poliittista järjestelmää, jossa kansalaiset osallistuvat päätöksentekoon ilman välittäjiä tai edustajia. Edustuksellisessa demokratiassa ihmiset valitsevat joukostaan edustajia, joilla on oikeus tehdä päätöksiä heidän puolestaan. Kokelas osaa antaa jonkin esimerkin suoran ja epäsuoran demokratian soveltamisesta. Esimerkkejä suorasta demokratiasta ovat kansanäänestys, kansalaisaloite ja kansankokous, epäsuorasta taas parlamenttivaalit ja kunnanvaltuustovaalit.

Kiitettävässä vastauksessa suoran ja edustuksellisen demokratian merkitystä on pohdittu laajemmin, esimerkiksi seuraavia asioita: Suora demokratia saattaa lisätä kansalaisten valvetuneisuutta ja kiinnostusta yhteiskunnallisiin asioihin, eikä politiikka välttämättä henkilöidy samalla tavalla kuin edustuksellisessa demokratiassa vaan pysyy asiakeskeisenä.

Toisaalta kansanäänestysten järjestäminen on hidasta ja äänestysinto niissä saattaa jäädä alhaiseksi. Edustuksellinen päätöksenteko on usein suoraa nopeampaa ja tehokkaampaa, koska (päätoimisilla) edustajilla on enemmän aikaa perehtyä asioihin, mikä on etu etenkin monimutkaisten asioiden ollessa kyseessä. Toisaalta kansalaiset saattavat vieraantua politiikasta, mikä näkyy äänestysprosentin laskussa.

9.3. (12 p.)

Kysymyksenasettelun laajuuden vuoksi monenlaiset oivaltavat ja perustellut ratkaisut Lippmanin esille nostamiin ongelmiin ovat mahdollisia.

Hyvässä vastauksessa on tarkasteltu joitakin niistä päätöksenteon menetelmistä, joilla ongelmia on pyritty ratkomaan välittömissä ja välillisissä demokratioissa. Esimerkiksi edustuksellisessa demokratiassa kansanedustajilla on mahdollisuus perehtyä asioihin ja neuvotella päätettävistä asioista keskenään, kun taas suorassa demokratiassa, esimerkiksi Sveitsissä, kansanäänestyksen alla äänestäjille lähetetään kotiin tietopaketti, jossa esitetään tiiviisti perusteita sekä kyllä- että ei-kannan puolesta. Kokelas osaa mainita myös joitakin heikkouksia ja vahvuuksia kummastakin, esimerkiksi väkiluvultaan suurissa yhteiskunnissa suoraa demokratiaa on vaikea soveltaa, mutta toisaalta kansan mielipide tulee selväksi. Edustuksellisessa demokratiassa kansa valitsee päättäjät. He päättävät parlamentissa ja hallituksessa, mutta poliittinen päätöksenteko niissä on ajoittain vaikeaa.

Kiitettävässä vastauksessa demokraattisen päätöksenteon ongelmia on pohdittu syvällisemmin. Vastauksessa on voitu lisäksi tarkastella esim. koulutuksen, mediajulkisuuden ja päätöksiä valmistelevan virkamiehistön merkitystä sekä modernin digitekniikan avaamia mahdollisuuksia ja heikkouksia suoran ja edustuksellisen demokratian kannalta. Kokelas antaa myös konkreettisia esimerkkejä päätöksenteon muodoista, joissa sovelletaan suoraa tai edustuksellista demokratiaa.